

DE GAMLE I GRØNLAND

Af stud. mag. *Inge Kleivan*

Under billedet af en ældre grønlænderinde i martsnummeret af „Grønland“ står der følgende: „Ældre grønlændere kan trygt se alderdommen i møde. Der bygges stadig flere alderdomshjem, og der udbetales aldersrente, så man er sikker på, at ingen gamle behøver at lide nød“. Men dette er ikke ensbetydende med, at tilværelsen former sig sorgløst for de gamle, også for dem er den ny tid i Grønland fuld af problemer.

I dag har det offentlige overtaget en stor del af de forsorgspligter, som tidligere påhvilede de enkelte familier. Ved kolonisationstidens begyndelse anså hver familie det som sin selvfølgelige pligt at sørge for sine gamle. Den almindelige hustype dengang var det store fælleshus, hvor flere familier levede sammen, og husfællerne hjalp hinanden både i trangstider, og når fangsten var god. Dette fællesskab kunne også udstrækkes til at gælde hele bopladsen, således at ingen husstande led nød, mens andre levede i overflod.

Men det kunne dog ske, at man ikke magtede at sørge for de gamle, der var helt hjælpeløse, og man måtte overlade dem til døden.

Ældre folk i Jakobshavn kan endnu fortælle, at de har hørt berette, at den dybe klippespalte, der findes tæt ved den nu forladte boplads Sermermiut, engang i fortiden er blevet brugt til at styrte gamle, svagelige mennesker ned i.

At det ikke er fri fantasi, men at det virkelig har fundet sted helt ind i kolonisationstiden, beretter Niels Egedes dagbog fra 1741 om. En pige fortalte ham, at en gammel, syg kone havde bedt hende om mod betaling at føre sig til den stejle klippe, hvor folk, der var ked af livet, plejede at kaste sig ud, men hun havde *uden* betaling ført hende derop og havde styrtet hende ned. Da Niels Egede bebrejdede hende det og sagde, at det ikke var nogen velgerning, men at hun havde dræbt hende, protesterede pigen. Hun havde tværtimod haft stor medlidenhed med den gamle kone, og efter at hun var styrtet ned, havde hun grædt over, at hun var død. Ifølge grønlændernes daværende indstilling havde hun båret sig rigtigt ad overfor

den gamle kone ved at gøre en ende på hendes lidelser. Pigen fortalte da også Niels Egede om begivenheden for at bevise, at hun elskede sin næste.

Det er let at fordømme et samfund, hvor drab på gamle eller disses selvmord ikke var helt ualmindelige. Men vi må tænke på, hvor hårde vilkår man levede under dengang. Der var ingen mulighed for at skaffe lægehjælp til dem, der var alvorligt syge og lidende, og hvad skulle man gøre af dem under sommerens lange fangstrejser, som var nødvendige for at sikre forråd til den kommende vinter? Når de gamle selv følte, at de kun var en byrde, og at der ingen glæde længere var ved livet, måtte døden forekomme dem lettere. Enten foretrak de at dø for egen hånd, eller også overtalte de deres slægtninge til at hjælpe dem over i en anden og bedre tilværelse.*

Men dette var dog undtagelsestilfælde. I almindelighed endte de gamle deres dage roligt og fredeligt i familiens skød. Husets ældste blev behandlet godt, og som oftest havde de voksne børn stor respekt for dem og lyttede villigt til deres råd.

Det var imidlertid kun et fåtal, som opnåede nogen anseelig alder, for det farefulde liv, samt sult og sygdom rev mange bort, mens de endnu var unge.

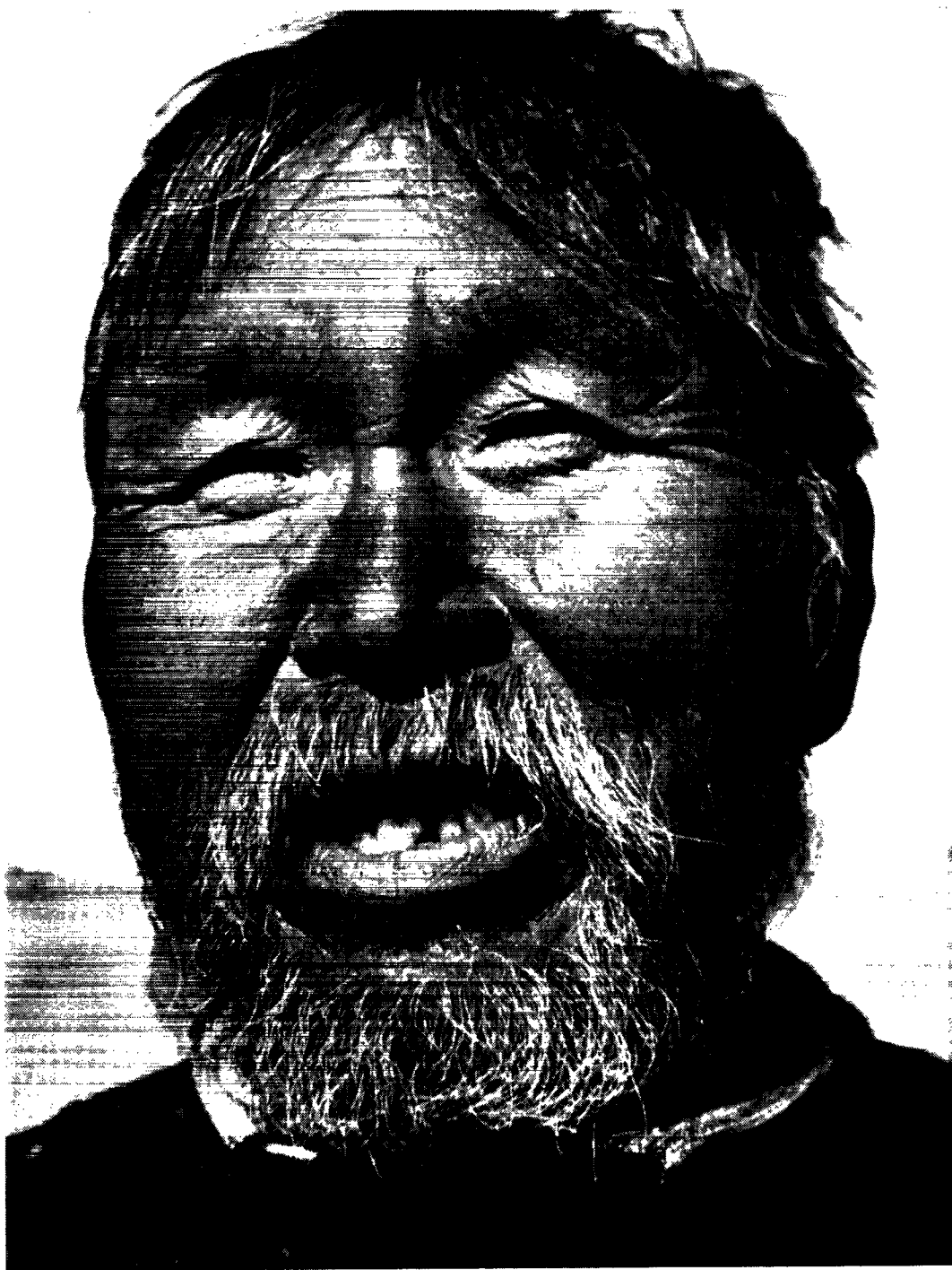
Da missionen og handelen begyndte deres virksomhed i Grønland, opstod der på adskillige punkter en konfliktsituation i det grønlandske samfund. Nu vandt pengeøkonomien så småt indpas. Folk fik lejlighed til at omsætte en del af deres fangst i tillokkende europæiske handelsvarer, som de ikke var særlig interesserede i at dele med andre end den nærmeste familie, og selv om de stadig var villige til at dele ud af deres fangst, så var det et mere begrænset kvantum, der nu blev tilovers til dette formål.

Endvidere havde missionen og handelen brug for forskellig arbejdskraft, og samfundet mistede derved en del fangere, som i stedet for at hjælpe til med at skaffe proviant til de gamle selv måtte tære på andres fangst.

Efterhånden forandredes boligsikikken, således at hver familie fik sit eget hus, hvor forældre, børn, svigerbørn og børnebørn boede sammen. Enkelte andre slægtninge og venner kunne dog også få deres hjem der.

Missionen søgte i mange tilfælde at samle befolkningen på større pladser, og også butikkens herligheder trak mange grønlændere til kolonistederne. Der var fangsten ikke altid den bedste, og denne sammenflytning blev en af de væsentligste årsager til den erhvervsmæssige tilbagegang og fattigdom, som i det 18. og 19. århundrede kom til at præge det grønlandske samfund.

* Der herskede lignende tilstande hos anmagssalikeskimoerne på østkysten, da disse i 1884 for første gang kom i forbindelse med europæere. Først efter oprettelsen af missions- og handelsstationen 10 år senere bedredes forholdene.

Gammel grønlander.

Foto: O. Harder

Missionen og handelen måtte ofte træde til og hjælpe de nødlidende. I sidste halvdel af det forrige århundrede blev den sociale forsorg udvidet, og der kom mere system i det hele. Gamle mennesker modtog dog ikke nogen speciel understøttelse, men fik hjælp efter samme retningslinier som andre trængende.

En egentlig aldersunderstøttelse blev først indført i Grønland i 1926. Enhver grønlander, der var fyldt 55 år, og som uden egen skyld ikke var i stand til at skaffe sig og sin familie det fornødne til underhold, blev berettiget til at modtage understøttelse enten i form af naturalier eller penge. I almindelighed oversteg hjælpen ikke 100 kr. årligt til enlige og 150 kr. til ægtepar. Beløbenes størrelse lader os forstå, at det var en forudsætning, at aldersrentenyderen selv eller dennes familie på forskellig vis var i stand til at supplere understøttelsen. Udgifterne til aldersrenten blev afholdt af statskassen.

I 1951 blev der vedtaget en midlertidig landsrådsvedtægt om aldersrente i Vestgrønland, og siden da er denne blevet betalt af de grønlandske kommunekasser. Aldersrenten fastsættes skønsmæssigt af kommunalbestyrelserne, dog højst: 480 kr. årligt til enlige, 600 kr. til ægtepar, hvor kun manden er berettiget til at modtage aldersrente, 120 kr. til ægtepar, hvor kun hustruen kan modtage aldersrente, og endelig 720 kr. årligt til ægtepar, hvor begge ægtefæller opfylder betingelserne for at få aldersrente. Disse grundbeløb er flere gange blevet forøget, nu ialt med 50 %. Satserne forhøjes, hvis folk først søger aldersrente, når de bliver 60 år, og forhøjes yderligere, hvis de venter, til de er 65 år.* I dag ydes desuden brændselshjælp, hvis aldersrentenyderne har selvstændig husførelse, og beklædningshjælp. De der har forsørgerpligt overfor børn under 16 år modtager endvidere månedlige børnetillæg.

I Atuagagdliutit-Grønlandsposten nr. 6 1957 udtaler landshøvding P. H. Lundsteen i et interview følgende: „... det er mit indtryk, at man endnu ikke har opnået den rette balance mellem ydelse af understøttelser og behovet for hjælp. Det er mit håb, at en sådan balance i overensstemmelse med landsrådets opfattelse må trænge igennem, således at det vel anses for naturligt og berettiget at modtage understøttelse, når hjælp virkelig er påkrævet, men at indstillingen iøvrigt bliver den, at den enkelte borger selv er den første til at vægre sig ved at modtage understøttelse, herunder aldersrente eller invalideunderstøttelse, i det omfang han helt eller delvis kan klare sig selv. Jeg tror, at den betydeligt udvidede adgang til at modtage offentlig hjælp kan blive en fare for den videre udvikling i landsdelen.“

* I Østgrønland gælder en tilsvarende ordning, dog uden den omtalte forhøjelse af grundtaksterne på 50 %. I Thuledistriktet hvor pengeøkonomien endnu ikke gør sig så stærkt gældende er satserne lavere. Aldersrenten udgør her 300 kr. årligt til ægtepar og 200 kr. til enlige, for tiden dog med en forhøjelse på 25 %. Man kan imidlertid allerede få tildelt aldersrente i en alder af 50 år, idet der er taget hensyn til de derherskende strengere livsvilkår.

Gammel grønlanderinde.

Foto: O. Harder

Når så stort et antal gamle i Grønland anmoder om at få aldersrente, hænger det til en vis grad sammen med, at der blandt den grønlandske befolkning ikke synes at herske nogen tendens til at betragte aldersrente som en form for almisse, sådan som det tildels har været tilfældet i det øvrige Danmark, hvor man først nu ved gennemførelsen af folkepensionsordningen har fjernet det sidste præg deraf.

Der er næppe nogen, som ønsker, at grønlænderne skal føle det som en skam at tage imod aldersrente, men det kan desværre blive resultatet, hvis den opfattelse skulle trænge igennem, at man kun kan tillade sig at søge om at få aldersrente, når alle andre udveje forgæves er prøvet. Men forhåbentlig vil det dog inden alt for mange år også i Grønland blive muligt at skabe en ordning, hvorved alle gennem en vis ydelse i de unge år kan være med til at sikre sig en folkepension, og således med fuld ret og på lige fod med andre danske se en betrygget alderdom i møde.

Det første alderdomshjem i Grønland blev oprettet i Julianehåb i 1932 med 9 pladser. Der er et nyt og mere tidssvarende hjem for kort tid siden taget i brug, og i dag findes der alderdomshjem i næsten alle større byer.

De der får plads på et alderdomshjem bliver fri for mange bekymringer. Men for at opnå denne tryghed må de til en vis grad give afkald på deres private livsførelse. Et alderdomshjem må have sin husorden, der selv om den er gjort så lempelig som mulig ikke altid er lige let for alle at indordne sig under. Yderligere kan beboerne komme til at miste noget af kontakten med den øvrige befolkning og derved føle sig isolerede og ensomme.

I en nylig afgivet redegørelse for alderdomshjemmene i Danmark tages der til orde for, at disse i fremtiden først og fremmest bliver opholdssted for gamle, som må have stadig pleje, mens de der helt eller delvis kan klare sig selv bliver boende i deres eget hjem. Der vil da kunne tilbydes dem assistance i form af regelmæssig hjemmehjælp, uden at udgifterne tilnærmelsesvis når op på, hvad det koster det offentlige at have dem på alderdomshjem. I de fleste tilfælde vil det sikkert også være det lykkeligste for dem at forblive i deres eget hjem.

I de små grønlandske samfund, hvor familiebåndene ikke er gået så stærkt i opløsning, som det er tilfældet i Danmarks større byer, vil det stadig mange steder føles som det naturligste, at de gamle tilbringer deres sidste år sammen med deres nærmeste familie. Men for de ældre mennesker, der er nogenlunde raske, og som af en eller anden grund ikke har mulighed for at bo hos slægtninge, ville en ordning, der sikrer dem regelmæssig hjælp i huslige og personlige sager, være af stor betydning, og den ville både af menneskelige og økonomiske grunde være at foretrække frem for et ophold på et alderdomshjem.

De materielle kår for de gamle i Grønland er om end ikke helt tilfredsstillende, så dog betydeligt bedre i dag end tidligere. Men forbedrede materielle forhold indebærer ikke altid tilsvarende større glæde og tilfredshed med tilværelsen.

Det falder tit ældre mennesker svært at tilpasse sig nye tider. Dette vil i særlig grad gælde i et land som Grønland, hvor forandringerne i de senere år har været meget store. Mange af de klager, som de gamle kommer frem med, er de samme, som man kan høre andre steder i verden, men springet mellem den ældre og den yngre generations tænke- og levemåde er sikkert større i Grønland end de fleste andre steder.

Gennem samtaler med ældre mennesker får man ofte indtryk af, at de i nogen grad føler sig tilovers midt i alt det nye.

Den lettere adgang til at opnå husbygningslån har været medvirkende til, at flere unge er flyttet ind i nye, moderne huse, mens familiens ældste er kommet på alderdomshjem eller sidder tilbage i de gamle huse, enten fordi de selv ikke vil forlade dem, eller fordi de forstår, at de unge helst er fri for, at de flytter med. Denne begyndende opløsning af storfamilien har gjort sit til, at de gamle føler sig ensomme.

Men også de der bliver boende sammen med deres familie kan let komme til at føle sig udenfor. De unge er optaget af så mange ting, som de gamle ikke rigtig kan være med til, og manglende danskkundskaber bevirker, at meget går dem forbi. Det store oplysningsarbejde med aftenskole, studiekredse og foreningsliv er ikke lagt an for dem. Men dermed er ikke sagt, at de ikke også er interesserede i dagens problemer og gerne vil følge med i, hvad der foregår. Jeg har hørt flere ældre mennesker udtrykke deres tilfredshed med radioens oplysende virksomhed og glæde over, at Atuagagdliutit-Grønlandsposten i de senere år har forøget sin stofmængde så betydeligt.

Det kan være bittert for de gamle at måtte indse, at den unge generation kun i ringe grad har brug for deres erfaringer angående fangstlivet. Der er ikke mange unge, som er interesserede i at lære den højtudviklede fangstteknik, og hvorledes

Foto: Inge Kleivan
Ældre fangerpar fra Fiskeråset

man fremstiller de gamle fangstredskaber. De gamle koners færdigheder, skindberedning, betrækning af kajakker og konebåde o. lign. er det også kun få, som forstår at værdsætte. Der findes dog endnu steder, hvor den gamle fangerkultur har vist sig levedygtig og stadig holdes i ære, og her har ungdommen endnu noget at lære af de gamle, men alle de steder, hvor erhvervsformerne er lagt om, er det de unge, der behersker de nye erhvervsmetoder bedst.

Tidligere da det grønlandske samfund i langt højere grad end det nu er tilfældet var selvforsynende, kunne de gamle yde en værdifuld hjælp ved frembringelse og istandsættelse af såvel boliger, husgeråd og fangstredskaber som klæder og føde. I dag hvor en meget stor del af dagliglivets fornødenheder importeres i færdiglavet stand, kan ældre folk ikke på samme måde få en tilfredsstillende følelse af, at de gør nytte. De må føre et mere passivt liv, og tiden kan falde dem lang.

Der er mange områder, hvor de kan virke lidt gammeldags. Det gælder f. eks. deres påklædning. De gamle koner ved godt, at deres lange kamikker og skindbukser ikke repræsenterer dagens mode, men det er de færreste af dem, der kan finde sig tilrette i den europæiske klædedragt.

Maden kan også være noget af et problem. De kan ikke rigtig gouthere de mange moderne fødemidler, der nu fås i butikkerne, og som de ofte er henvist til at spise, når de ikke kan skaffe sig grønlandsk proviant.

De høje priser er også en ting, som det kan være svært at forsone sig med. „Der var engang, man kunne få en alen tøj for 26 øre,“ sagde en gammel kone lidt vemodig, „og havde man 5 øre, kunne man i butikken købe for 3 øre kaffebønner, for 1 øre gryn og for 1 øre sukker. Bønner og gryn blev ristet på en pande og derefter knust i en gammel skindvante, som gjorde det ud for kaffemølle. Den kaffe smagte virkelig godt!“

Folk var mere sparsommelige og nøjsomme i gamle dage. „Min far splittede omhyggelig hver tændstik op i 4 dele,“ fortalte en gammel mand, „nu er der ingen, der tager det nøje, om de bruger 2 tændstikker ad gangen.“

Ældre folk vil nok indrømme, at livet på mange punkter er blevet lettere at leve, men der er på den anden side heller ingen tvivl om, at de inderst inde foretrækker den gamle levevis. „Nu sætter man sig ned i en motorbåd med hænderne i skødet. Før måtte man møjsommeligt ro i konebåd og kajak, men hvilken fest og glæde var der ikke ved disse rejser!“

Sådan kan de blive ved med at fortælle små og store træk fra deres barndom og ungdom. Men det er ikke altid, der er nogen, der giver sig tid til at lytte. Før i tiden da man ikke havde så mange forskellige adspredelser, var man mere ivrig efter at høre gamle folk fortælle både om deres egne oplevelser, og hvad

Grønlandske kvinder Foto: Inge Kleivan
må ofte udføre hårdt arbejde, og mange ældes derfor tidligt. Her bærer en kone fra Fiskerøsset brændsel hjem i en bærerem, der er lagt over panden.

de havde hørt af andre. I dag er folk optaget af så mange andre ting: biograf, undervisning, møder o. s. v.

Selv børnene er ikke mere så interesserede i at lytte til de gamle, og de er heller ikke nær så villige til at bære vand og brændsel som i gamle dage, lyder ældre folks klager. De er mere optaget af at farte rundt i byen og ved havnen og se på alle de spændende ting, der foregår.

Også byerne forandrer sig. Der bygges flere og flere huse, og stilheden er afløst af en evig støj fra de mange byggepladser.

Der kommer stadig nye danskere til de større byer. „Det er de færreste, man kommer til at kende noget nærmere til, og hvad de bestiller allesammen, kan det være svært at finde ud af. Det er ikke som dengang, da man havde nøje kendskab til alle danskere i byen og jævnligt vekslede et ord med dem på grønlandsk,“ sagde en gammel kone lidt beklagende.

I nutidens Grønland er man først og fremmest optaget af ungdommen og dens muligheder: uddannelse og indsats i produktionslivet, de gamles problemer har man ikke rigtig tid til at beskæftige sig med. I 1951 var kun 6,4 % af befolkningen i Vestgrønland over 55 år, mens det tilsvarende tal for Danmark i 1950 var 18,4 %. Efterhånden som forbedrede livsvilkår i forbindelse med den udvidede sygdomsbekæmpelse vinder frem i Grønland, vil antallet af gamle imidlertid blive betydeligt større. De bør ikke skubbes udenfor, også de udgør en vigtig del af samfundet og har krav på at leve og virke indenfor rammerne af deres personlige muligheder i det nye kulturmønster, som er ved at udformes i Grønland.